

ՊԱՐՈՒՅՐ ՄԵՎԱԿԻ ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՈՒՍՈՒՑՈՒՄԸ ՓՈԽԳՈՐԾՈՒՆ ՄԵԹՈԴՆԵՐՈՎ

ԱՐՄԵՆ ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ *

Երևանի պետական համալսարան

Յուրաքանչյուր գրողի կենսագրության ուսուցումը կարևոր բանալի է նրա ստեղծագործությունն ավելի համապարփակ ընկալելու, ապրած ժամանակաշրջանի և ստեղծագործության կապն ընկալելու առումով: Ժամանակակից կրթական համակարգում առանձնահատուկ կարևորություն է ստացել աշակերտակենտրոն ուսուցումը: Որքան էլ կարևոր է ուսուցչի դերը, սակայն վերջինս դադարել է գիտելիքի միակ աղբյուրը լինելուց: Հետևաբար՝ ժամանակակից մանկավարժը պետք է կարողանա համադրել ուսուցման ավանդական և արդի մեթոդները, որպեսզի դասը ծանայի իր նպատակին, այն է՝ ոչ միայն գիտելիքներ փոխանցել, այլև ձևավորել կարողություններ, արժեհամակարգ և դիրքորոշում: Գրողի մասին նախնական պատկերացումը սկսվում է նրա կերպարը և գործունեությունը ճանաչելուց: Հանրակրթական ծրագրում դա լավագույնս հնարավոր է ծրագրային հեղինակների կենսագրությունների նորովի ուսուցմամբ: Դպրոցական ծրագրում գրողների կենսագրությունն ուսումնասիրելիս չպետք է սահմանափակվել աշակերտին սոսկ մի քանի չոր ու ցամաք փաստեր հաղորդելով, այլ առաջնային պիտի դարձնել սովորողի ինքնություն հետազոտական, փաստերը համադրելու, եզրակացություններ անելու, ստեղծագործական աշխատանք կատարելու կարողությունները: Թեման արդիական է, քանի որ կենսագրության ուսուցմանը կրթական նոր չափորոշիչներով ևս կարևորություն է տրվում, հետևաբար՝ այն ուսուցանելու փոխգործուն մեթոդները կարող են նպաստել թեմայի հետաքրքիր և արդյունավետ մատուցմանը:

Ուսումնասիրությունը կատարվել է նյութերի համադրման, վերլուծման ու եզրակացությունների եղանակով:

Բանալի բառեր – Պարույր Սևակ, կենսագրություն, ուսուցում, մեթոդ, աշակերտ, կրթություն, կարողություն

* **Արսեն Վարդանյան** – Երևանի պետական համալսարանի հայոց լեզվի ամբիոնի դասախոս

Арсен Варданян – преподаватель кафедры армянского языка ЕГУ

Arsen Vardanyan – Lecturer at YSU Chair of Armenian Language

Էլիմստ՝ arsenvardanyan@ysu.am ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-3686-437X>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Ստացվել է՝ 21.01.2025

Գրախոսվել է՝ 13.02.2025

Հաստատվել է՝ 18.02.2025

© The Author(s) 2024

Պարույր Սևակի ստեղծագործություններին ՀՀ հանրակրթական ծրագրում սովորողը ծանոթանում է կրտսեր և միջին դպրոցների դասագրքերում գետեղված մեկ-երկու հայրենասիրական բանաստեղծություններով, մասնավորապես՝ «Էրեբունի-Երևան», «Հայաստան» և այլն, սակայն տարրական և միջին դպրոցի 5-6-րդ դասարաններում առանձնահատուկ ուշադրություն չի դարձվում գրողի կենսագրությանը. այդ դասարանների դասագրքերում համապատասխան նյութ ներառված չէ:

Սևակի կյանքին և մի քանի ստեղծագործություններին առաջին համակարգված անդրադարձը 7-րդ դասարանի՝ գրականության պետական առարկայական ծրագրում է, իսկ ավելի հանգամանորեն ուսումնասիրվում է հայ գրականության 12-րդ դասարանի դասընթացում:

Միջին դպրոցում գրականության պետական առարկայական ծրագրում (7-րդ դասարան) գրողների կենսագրության վերաբերյալ փաստերը և ստեղծագործության ընդհանուր բնութագիրը համեմատաբար հակիրճ են, սակայն գրականության նոր դասագրքում¹ առկա են QR-ծածկագրեր, գունավոր լուսանկարներ, գեղանկարների արտատպումներ, կայքերի հղումներ, որոնց միջոցով աշակերտները կարող են դիտել ֆիլմեր, լսել երաժշտություն, ուսումնասիրել լուսանկարներ, արվեստի գործեր և ուսումնասովորական այլ նյութեր, որոնք նպաստում են գրողի կենսագրության և ստեղծագործության ընդհանուր բնութագրի համակողմանի ուսումնասիրությանը:

Գրողի կենսագրությունը սոսկ փաստագրություն ուսուցում դիտարկելը բավականին սահմանափակող և ժամանակավրեպ մոտեցում է: Վերոնշյալ թեմայի ուսուցումն ընդհանուր առմամբ ներառում է հետևյալը՝

- ա) կենսագրական փաստեր,
- բ) գրողի, իր ժողովրդի և ժամանակաշրջանի աղերսները,
- գ) մարդկային նկարագիր՝ խառնվածք, հոգեբանություն, նախասիրություններ, հուշագրություններ:

Գրողի կենսագրության ուսուցումը կարևոր է մի քանի նպատակներով.

- Այն հնարավորություն է տալիս ավելի լավ ճանաչելու հեղինակին, պատկերացում կազմելու նրա ապրած ժամանակաշրջանի և միջավայրի մասին
- Իմանալ գրողի ձևավորման և կայացման գործում ներդրում ունեցած անհատների, կրթության դերի, ինքնազարգացման մասին
- Գտնել կապեր գրողի կյանքի դրվագների և ստեղծագործության միջև
- Կենսագրական տեքստի շուրջ տարաբնույթ աշխատանքներ կատարել
- Գրողի կենսագրությունից օրինակելի դրվագների տեղայնացում և համեմատություն սովորողների կենսափորձի հետ:

¹ Տե՛ս Ա. Նիկողոսյան, Ա. Վարդանյան, Գրականություն 7, Եր., 2023, էջ 102-105:

Այս և այլ նպատակներ հաշվի առնելով՝ առաջարկում ենք մի շարք մեթոդներ և հնարներ, որոնք կիրառելի են Պարույր Սևակի կենսագրությունը ուսուցանելիս: Դրանք հնարավոր է համադրել, փոփոխել, հարմարեցնել տարբեր նպատակների: Բնականաբար, հնարավոր չէ բոլոր մեթոդները կիրառել միանգամից և մեկ դասի շրջանակում: Ուսուցիչը կարող է ընտրել թեմատիկ պլանավորմամբ նախատեսված ժամաքանակին և դասի նպատակներին ու վերջնարդյունքներին հնարավորինս արդյունավետորեն նպաստող մեթոդներ: Այսինքն՝ ուսուցման մեթոդների ընտրությունը երբեք չպետք է ինքնապատակ լինի:

«Գրականություն 7» դասագրքում¹ կենսագրական և ստեղծագործության ընդհանուր բնութագրի նյութից հետո տրված են հարցեր և առաջադրանքներ, որոնք տարաբնույթ են և զարգացնում են սովորողի ճանաչողական, հետազոտական, ստեղծագործական և քննական մտածողությունը:

Օրինակ՝

Ինչո՞ւ է բանաստեղծն ընտրել Սևակ գրչանունը:

Համեմատի՛ր Սևակի կենսագրությունը քո ուսումնասիրած այլ հեղինակի կենսագրության հետ:

Սևակի կյանքի վերաբերյալ հետաքրքիր տեղեկությունների, հուշերի փունջ հավաքի՛ր և ներկայացրո՛ւ դասընկերներիդ:

12-րդ դասարանի հումանիտար հոսքի համար գործող դասագրքում հանգամանալից շարադրված են գրողի կենսագրության հիմնական դրվագները, ստեղծագործությունների համակողմանի վերլուծությունները, որին հաջորդում են հարցերը և առաջադրանքները: Դրանց բնույթը հիմնականում վերարտադրողական է, այսինքն՝ ուշադրություն է դարձվում փաստերը դասդասելուն, մտապահելուն:

Օրինակ՝

Երբ և որտե՞ղ է ծնվել Պարույր Սևակը: Որտե՞ղ է ստացել միջնակարգ կրթությունը: Ի՞նչ են տվել նրան ուսումնառության տարիները:

Ներկայացրե՛ք Սևակի կյանքի և գործունեության մոսկովյան շրջանը²:

Գրողի կենսագրությանը վերաբերող հարցերը և առաջադրանքները չպետք է սահմանափակվեն տեղեկույթի վերարտադրմամբ: Դրանով այն դառնում է ինքնանպատակ՝ չնպաստելով կարողությունների և ընդհանուր մտածողության զարգացմանը: Գրողի կենսագրության ուսումնասիրությունը ամենակարևոր բանալին է նրա ստեղծագործությունները հասկանալու և լիարժեք ըմբռնելու համար: Այդ պատճառով պետք է առանձնահատուկ ուշադրություն դարձնել կենսագրության ուսուցմանը՝ զուգահեռներ տանելով

¹ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 102-105:

² Տե՛ս Դ. Գասպարյան, Ժ. Քալանթարյան, Հայ գրականություն (հումանիտար հոսք), Եր., 2023, էջ 139:

նաև նրա նախընտրելի ժանրերի հետ: Սակայն ժանրերի մասին գրականագիտական տեսական գիտելիքը պետք է աստիճանաբար մատուցել. «Միջին դարոցում ժանրերի մասին գիտելիքները նախնական բնույթի են. աշակերտները պետք է իմանան միայն տարբերակել այդ ժանրերը՝ առավելապես ձևային հատկանիշներով: Ավագ դարոցում վերստին անհրաժեշտ կլինի անդրադառնալ դրանց՝ արդեն կապված գրական հիմնական ուղղությունների հետ և ավելի խորացված»¹: Կարևոր է նաև անդրադարձը գրողի ապրած ժամանակաշրջանին, նրա մասին նշանավոր մարդկանց կարծիքներին, հուշագրություններին, ուսումնասիրություններին, նամականուն, գրչանուններին, ծննդավայրին և ապրած մյուս տեղավայրերին, ինքնակենսագրական երկերին, կենսագրությանն առնչվող տեսալսողական նյութերին: Դրանց միջոցով սովորողը զարգացնում է պրպտելու, բացահայտելու, համադրելու, եզրակացություններ անելու, վերաբերմունք դրսևորելու կարողությունները: Թեմայի ուսուցման առաջնահերթ նպատակներից մեկը պիտի լինի այն, թե ինչպես է գրողի կենսագրության իմացությունը ներագրում ստեղծագործության ընկալման վրա: Դրա վերաբերյալ գրականագետներ Ռընե Ուելլեքը և Օսթին Ուորրենը գրել են. «Կենսագրությունը կարող է քննվել այնքանով, որքանով լույս է սփռում բանաստեղծության բուն արտադրության վրա, բայց մենք, անշուշտ, կարող ենք այն պաշտպանել և արդարացնել որպես հանճարեղ մարդու, նրա բարոյական, մտավոր և հուզական զարգացման ուսումնասիրություն, որը զուրկ չէ որոշ ներհատուկ հետաքրքրությունից. վերջապես կարող ենք կենսագրությունը դիտել որպես նյութ՝ համակարգորեն քննելու համար բանաստեղծի հոգեբանությունը և ստեղծագործական պրոցեսը»²:

Ներկայացվող մեթոդները հնարավորություն են ընձեռում ապահովելու աշակերտի ներգրավվածությունը ուսուցման և ուսումնառության գործընթացում, զարգացնելու մի շարք առանցքային կարողություններ, որոնք անհրաժեշտ են 21-րդ դարում ապրող մարդուն՝ գրականություն առարկան ընկալելու իբրև սեփական ապրումները, հույզերը, մտածողությունը և կենսափորձը վերաբերմունքով, բարձր արժեհամակարգ ձևավորելու անփոխարինելի միջոց:

1. Ստեղծագործական աշխատանքներ կենսագրական նյութի շուրջ:

Ըստ ավանդական ուսուցման եղանակների՝ աշակերտները կարդում են դասագրքում շարադրված, ինչպես նաև զանազան աղբյուրներից հավաքած կենսագրական նյութը, այնուհետև վերապատմում՝ առանց դրսևորելու քննական վերաբերմունք: Հաճախ կարևորվում է դասագրքերի հեղինակների վերաբերմունքի իմացությունը տվյալ գրողի նկատմամբ: Սակայն մեր օրերում առաջնային է դարձել աշակերտի ինքնուրույն գործունեության և մտածողության ձևավորման խրախուսումը: Կենսագրական նյութի շուրջ ստեղ-

¹ Մ. Կիրակոսյան, Գրականությունը 7-9-րդ դասարաններում. մեթոդական ձեռնարկ, Եր., 2006, էջ 59:

² Ռընե Ուելլեք, Օսթին Ուորրեն, Գրականության տեսություն, Եր., 2008, էջ 100:

ծագործական տարաբնույթ աշխատանքները նպաստում են վերոնշյալ կարողությունների զարգացմանը: Առաջարկում ենք մի քանի եղանակներ.

- Կենսագրությունը վերաշարադրել ականատեսի աչքերով
- Գրել ստեղծագործական հարցազրույց Պարույր Սևակի հետ
- Գրել նամակ Պարույր Սևակին, որում երևա սովորողի՝ կենսագրության իմացությունը և ասելիքը քննողաբար ներկայացնելու կարողությունը
- Կենսագրական նյութը ներկայացնել մենախոսության կամ բանավոր ելույթի ձևաչափով

• Սահիկաշար (համակարգչային ցուցադրություն) ներկայացնել՝ ներառելով համապատասխան նկարներ, փաստագրական նյութեր:

Այս հնարների շնորհիվ ոչ միայն ամրապնդվում է նյութի իմացությունը, այլև զարգանում են աշակերտի ստեղծագործական կարողությունները, իսկ գիտահանրամատչելի տեքստերի շուրջ տարաբնույթ աշխատանքներ կատարելով՝ սովորողը անուղղակիորեն ընկալում է նաև լեզվի գործառական ուժերի յուրահատկությունները: Այսպիսով՝ զարգանում է նաև գրավոր խոսքը:

Մեթոդը պետք է կիրառել համապատասխան նախապատրաստական աշխատանք իրականացնելուց հետո: Օրինակ՝ աշակերտները պետք է որոշակիորեն ծանոթ լինեն մենախոսություն, նամակ, հարցազրույց և այլ տեսակ տեքստեր գրելու սկզբունքներին:

2. Կենսագրության ուսումնասիրում՝ ըստ ինքնակենսագրական երկերի:

Գրողի կենսագրության արդյունավետ և հետաքրքիր ուսուցմանը կարող են նպաստել ինքնակենսագրական բնույթի գեղարվեստական և ոչ գեղարվեստական ստեղծագործությունները, անցյալի իրադարձություններն ամփոփող հուշագրությունները, նրանց օրագրությունները, նամակագրական ժառանգությունը, նոթագրությունները և այլն: Հայ գրականությունը հարուստ է ինքնակենսագրական վեպերով, վիպակներով ու չափածո ստեղծագործություններով: Հայտնի են Գուրգեն Մահարու «Մանկություն», «Պատանեկություն», «Երիտասարդության սեմին», «Ծաղկած փշալարեր», Վահան Թոթովենցի «Կյանքը հին հռոմեական ճանապարհի վրա», Նաիրի Զարյանի «Երկրորդ կյանք» վեպերն ու վիպակները և այլն: Պարույր Սևակի «Անցյալը ներկայացած» ինքնակենսագրությունը բովանդակալից և կարևոր նյութ է տալիս նրա ապրած ժամանակաշրջանի, միջավայրի, գրողի ընտանիքի, կյանքի տարբեր շրջանների և, իհարկե, ընդհանուր մտածողության մասին: Ընտրովի հատվածների ընթերցումը, ուղղորդված քննարկումը նպաստում են սովորողների ճանաչողության բարձրացմանը, հետաքրքրասիրությանը, ինքնուրույն եզրահանգումներ անելու կարողությանը:

Դեռահասներին հետաքրքրում է հատկապես՝ ինչ էին անում գրողները պատանի հասակում: Ահա մեկ դրվագ Սևակի ինքնակենսագրությունից. «Զարթոնքի տարիներն էին, բայց և դժվարին տարիներ: Չկար թուղթ ու մա-

տիտ: Չկար դասագիրք: Հաճախ ամբողջ դասարանը սովորում էր մեկ դասագրքով: Պակասում էին ուսուցիչները: Եղածներն էլ՝ միջնակարգ և նույնիսկ թերի միջնակարգ կրթության տեր: Իններորդ դասարանում, օրինակ, մեր ֆիզկուլտուրայի դասատուն որքան հաղթանդամ, նույնքան համակրելի մի երիտասարդ էր: Նույն այդ երիտասարդը 10-րդ դասարանում ստիպված էր մեզ գրականության դասավանդել: Երեկ՝ ֆիզկուլտուրա, այսօր՝ գրականություն: Եվ դասավանդեց. գիշերները ես գրում էի հաջորդ օրվա մեր անցնելիք գրողի կյանքն ու գրական գործունեությունը և առավոտյան նա թելադրում էր մեզ իմ գրածը, ընդ որում՝ բոլորի հետ մեկտեղ նրա թելադրածը գրում էի նաև ես: Եվ այդպես՝ կլոր տարին...»¹:

Ինքնակենսագրական ստեղծագործության դրվագները կարելի է հատվածաբար բաժանել աշակերտներին հանձնարարելով ուսումնասիրել, գտնել առանցքային կետերը, դրանցով ամբողջացնել գրողի կերպարը: Հեղինակի մասին համակողմանի պատկերացում կազմելու համար պետք է նյութի հավասար բաշխվածություն ապահովել՝ առանձնացնելով մանկությանը, դպրոցական տարիներին, համալսարանական տարիներին, ժամանակաշրջանի բարձրերին վերաբերող դրվագները:

Այս մեթոդական հնարը գործածելու համար ուսուցիչը նախապես առանձնացնում է համապատասխան հատվածները, կազմակերպում զույգով կամ խմբային աշխատանքներ: Իսկ դասի վերջում ընդհանրացնող հարցերի միջոցով ամփոփում է յուրացրած գիտելիքը և ձևավորած կարողությունները:

3. Մտքերի ծաղկաքաղ:

Գրողի մասին բավականին տեղեկություններ են հաղորդում նրա՝ թևավոր խոսքեր դարձած մտքերը քննարկելը: Սևակի բազմաթիվ մտքեր դարձել են ասույթներ, որոնք բերնեբերան տարածվում են՝ երբեմն նույնիսկ որոշակի չափով հեռանալով բնագրից: Այդ իմաստուն մտքերի շնորհիվ հնարավոր է դառնում բացահայտել մեծ գրողի մտածողության սահմանները, կյանքի ընկալման նրա կերպը, դիրքորոշումը այս կամ այն հարցի շուրջ:

Այս մեթոդական հնարը կարելի է կիրառել երկու եղանակով:

1. Ուսուցիչն ինքն է ասույթների ծաղկաքաղ հավաքում, դասարանում զույգով կամ խմբային աշխատանքի միջոցով կազմակերպում քննարկում դրանց շուրջ:

2. «Շրջված դասարան» մեթոդի օգնությամբ երեխաներին նախապես հանձնարարում է առանձնացնել ասույթներ, բանավոր կամ գրավոր մեկնաբանել դրանք՝ հիմնավորելով ընտրությունը:

Օրինակ՝

• *Ամեն ճշմարիտ գրող իր ժողովրդի անձնագիրն է կամ իր ժողովրդի դատական գործը:*

¹ «Պարույր Սևակ 100», ժողովածու, Եր., 2024, էջ 7:

• *Լավ է չունենալ կյանքում տուն ու տեղ, Քան թե ստվերում լինել... տնփեսա:*
 • *Պոեզիան երբեք մանր-մունր բաներից չի ծնվում: Նորից եմ կրկնում. որ-քան էլ մարդ օժտված, տաղանդավոր լինի, միևնույնն է, բանաստեղծ չի դառնա, եթե մեծ բաների մասին չի մտածում:*

• *Լավագույն խոսքը Լռության խորքում լռին ասածն է:*

Վերնոշյալ ասույթները քննարկելով՝ աշակերտներն ուսուցչի օգնությամբ կարող են բացահայտել Պարույր Սևակի մտածողության բազմաշերտ կողմերը: Պետք է խրախուսել սովորողների՝ անձնական կարծիքներ, դիրքորոշում հայտնելու, դրանք հիմնավորելու կարողությունը: Անշուշտ, միայն այս հնարի միջոցով հնարավոր չէ ամբողջական պատկերացում ունենալ գրողի վերաբերյալ, ուստի՝ նախընտրելի է տրված մեթոդը համադրել այլ մեթոդների հետ:

4. Հուշեր, գնահատանքի խոսքեր, տեսակետներ և նամականի:

Հուշերը հավաստի ու կենդանի պատկերացում են տալիս գրողի ծննդավայրի, ծնողների ու հարազատների, մանկության ու հասունության տարիների, մարդկային փոխհարաբերությունների, կապերի, հակումների, հափշտակությունների, նաև՝ ուսումնառության, ստեղծագործական մտահղացումների և բազում այլ երևույթների մասին: Հուշերի շնորհիվ աշակերտի առջև հառնում է գրողի իրական կերպարը՝ որոշակի նկարագրով, պահվածքով, խառնվածքով, բնավորությամբ ու հոգեկերտվածքով: Օրինակ՝ Ռուբեն Զարյանի հուշերը անփոխարինելի նյութ են արվեստագետների կյանքի ինչ-ինչ դրվագներ բացահայտելու առումով: Գրողի ծածկանվան ընտրությունը բացահայտող այս հուշը դրա կենդանի և հուզիչ օրինակներից է. «Մորիհուրդ տվեցի հանդես չգալ իր ազգանունով՝ համարելով Ղազարյանը ո՛չ բարեհնչյուն, ո՛չ էլ բանաստեղծական: Հետո ասացի, թե մեր գրականության մեջ ընդունված ավանդ է մի այլ անունով ներկայանալ ընթերցողին, քան սեփականն է: Ես առաջարկեցի Սևակ ազգանունը: Ու լավ եմ հիշում՝ երկու անգամ կրկնեցի.

-Պարույր Սևակ:

Ասաց, թե համաձայն է, և ընդունելու թե հաշտվելու համար քթի տակ կամացուկ կրկնեց.

-Պարույր Սևակ:

Այդ ծածկանվան վրա կանգ առավ ընտրությունս, որովհետև Պարույրը իսկական սև ակն էր: Բայց գլխավոր պատճառը դա չէր: Ինձ դեպի այդ անունը մղողը Ռուբեն Սևակի կյանքի տխուր պատմությունն էր, որ երկու անգամ արել էր Ավետիք Իսահակյանը:

Ես չասացի նրան, բայց մտածում էի, որ մի Սևակի ընդհատված կյանքը կշարունակվի մի ուրիշ Սևակի մեջ»¹:

Վազգեն Ա Վեհափառի, Մարիտիրոս Մարյանի, Սիլվա Կապուտիկյանի,

¹ Ռուբեն Զարյան, Հուշապատում, հ. 2, Եր., 1977, էջ 312:

Համո Սահյանի, Սերո Խանգադյանի, Վահագն Դավթյանի և այլոց գնահատանքի խոսքերը բացահայտում են Սևակին իր ժամանակի և հայ գրականության ամբողջական կտրվածքով: Դրանք ընթերցելու, մեկնաբանելու շնորհիվ աշակերտը բազմաբովանդակ տեղեկություն է ստանում գրողի կերպարի, մարդկային փոխհարաբերությունների, նրա ստեղծագործական ուղու, հայ գրականության մեջ դերի և տեղի վերաբերյալ:

Ուսուցիչը պետք է հատուկ ընտրությամբ առանձնացնի մեծարանքի խոսքերը, հուշերը՝ հաշվի առնելով երեխաների տարիքային առանձնահատկությունները, դրանք ընկալելու կարողությունը, աշակերտների գիտելիքների ընդհանուր մակարդակը:

Սևակի կերպարի և ստեղծագործության վերաբերյալ ավելի խորքային ու բազմաբովանդակ գիտելիքներ ստանալու համար գրականության նկատմամբ առանձնահատուկ հետաքրքրություն ունեցող աշակերտներին առաջարկվում է ուսումնասիրել Դ. Գասպարյանի «Պարույր Սևակ. կյանքը և ստեղծագործությունը», Երևան, 2001 թ., Ա. Արիստակեսյանի «Պարույր Սևակ», Երևան, 1984 թ., Ս. Գրիգորյանի «Պարույր Սևակը և համաշխարհային պոեզիան», Երևան, 2018 թ. մենագրությունները, Լ. Հախվերդյանի «Պարույրը» հուշագրությունը, Հ. Չարխյանի «Սուլամիթա. Սևակի մեծ սերը» փաստագրական վեպը:

Գրողի նամականին ևս հարուստ նյութ է տալիս նրա իրական ապրումների, հույզերի, հոգեվիճակի և մարդկային նկարագրի վերաբերյալ: Գրականության ուսուցման մեթոդիկայում մեծ տեղ է հատկացվում գրողի նամականու ուսուցմանը. «Առավել հետաքրքիր են քնարական, խոհափիլիսոփայական ներաշխարհի ունեցող բանաստեղծների նամակները, որոնք իրենց մեջ ներառում են այն հույզերն ու ապրումները, այն հոգեվիճակներն ու զգացմունքների ելևէջները, որոնք հեղինակը արտահայտել է իր բանաստեղծություններում»¹: Բնականաբար, Սևակի սիրային պոեզիան լիարժեք ընկալել հնարավոր չէ, եթե որոշ չափով չուսումնասիրվեն նրա սիրային նամակները:

Գրողի նամականին լավագույն տարբերակներից է անմիջականորեն ծանոթանալու նրա հաղորդակցության ոճին, մարդկային նկարագրին: Գրողի կենսագրության ուսուցման նպատակով նամակները տալիս են մի քանի հարցերի պատասխաններ՝ ինչպիսի՞ն են նրանք եղել կյանքում, համապատասխանո՞ւմ են նրանց իրական ու գրական կերպարները, անկեղծության և դիմացիսին վստահելու ի՞նչ չափ է բնորոշում նրանց, լեզվի և մտածողության ի՞նչ ընդհանրություններ ունեն նրանց խոսքի դրսևորումները նամակների և գեղարվեստական գրականության մեջ: Գրողի մարդկային բարոյականությունը նաև նրա ստեղծագործության գնահատության չափանիշ է, ուստի կենսագրություն ուսուցանելիս այս կողմին պետք է առանձնահատուկ ուշադ-

¹ Արմենուհի Արզումանյան, Գրականության դասավանդման մեթոդներ, Եր., 2020, էջ 150:

րություն դարձնել: Իմացականությունից բացի՝ այն ունի նաև դաստիարակչական մեծ նշանակություն: Նամակագրության միջոցով ուսուցումը կազմակերպելիս պետք է ուշադրություն դարձնել նամակների բովանդակությանը և ոճին: Դրանք պետք է ընտրել՝ հաշվի առնելով սովորողների տարիքային առանձնահատկությունները, հետաքրքրությունները, ինչպես նաև նամակում արձարժված տեղեկության կապը դասի թեմայի հետ: Օրինակ՝ Սևակի՝ Սուլամիթային ուղղված նամակները նպատահարմար չէ կարդալ և քննարկել 7-րդ դասարանում, մինչդեռ 12-րդ դասարանում դրանք բավականաչափ հետաքրքիր կարող են լինել աշակերտների համար: Պարույր Սևակի որոշ բանաստեղծություններ ևս գրված են նամակ-ուղերձի ձևաչափով: Օրինակ՝ «Որդուս» բանաստեղծությունը: Այն ունի դաստիարակչական մեծ նշանակություն, և գրողի կենսագրությունը ուսուցանելիս կարելի է հատվածաբար կամ ամբողջապես ընթերցել՝ ուշադրություն դարձնելով կարևոր ուղերձներին: Սովորողների արժեհամակարգի ձևավորման առումով ևս այդ բանաստեղծությունը մեծ նշանակություն ունի:

5. Գրողի դիմանկար:

Բավականին արդյունավետ և սովորողների մեջ հետաքրքրություն առաջացնող մեթոդական հնար է գրողի դիմանկարի ստեղծումը: Այն իրագործելի է տարբեր եղանակներով: Դրանցից մեկը «Մարդը ավի մեջ» շարքի՝ բայի առաջին դեմքով գրված վերնագրերի միջոցով գրողի դիմանկարը կերտելն է: Ուսուցիչը տալիս է կիսատ նախադասություններ և հանձնարարում ինքնուրույնաբար լրացնել: Աշխատանքը կատարելուց հետո սովորողները կարդում են իրենց գրածները, այնուհետև ընթերցում Պ. Սևակի համապատասխան բանաստեղծությունները և համեմատում իրենց արտահայտած մտքերի հետ:

Նմուշ՝

Պարույր Սևակը՝

- *Ծնվել է, որպեսզի...*
- *Ուզում է, որ...*
- *Հպարտանում է իր...*
- *Խոստանում է...*
- *Ատում է, երբ...*
- *Սիրում է, երբ...*

Ժամանակի խնայողության համար բնագրից պետք է ընտրել որոշակի հատված և համեմատել դրա հետ, օրինակ՝

Ես ծնվել եմ նրա համար,

Որ ցավածին մխիթարեմ.

Ջահելների հարսանիքին

Ձեռքիս գինի՝ զվարթ պարեմ¹:

Այս մեթոդական հնարի օգնությամբ զարգանում է սովորողների ստեղծագործական մտածողությունը, համեմատելու, եզրակացություններ անելու կարողությունը: Միևնույն ժամանակ, կենսագրական փաստերից սահուն անցում են կատարում գրողի ստեղծագործությանը և արժևորում սևակյան տողերի փիլիսոփայական խորությունը:

6. Տեսալսողական նյութեր և նախագծային ուսուցում:

Գիտելիքի յուրացման լավագույն տարբերակներից մեկը տեսողական և լսողական նյութերի կիրառումն է: Դրանց շնորհիվ ավելի պատկերավոր և ընկալելի է դառնում մատուցվող նյութը: Բացի դրանից՝ դրանք կարող են մեծ նշանակություն ունենալ գեղագիտական դաստիարակության համար: Սևակի բանաստեղծությունների հիման վրա գրված երգերը, նրա մասին փաստավավերագրական ֆիլմերը (օրինակ՝ Հանրային հեռուստաընկերության «Խարույկ սառույցի վրա» վավերագրափետտական ֆիլմը) նպաստում են գրողի կերպարն ավելի պատկերավոր ընկալելուն, բազմաշերտ ու կենդանի ճանաչելուն: Երգերի, ասմունքի վարպետների ձայնագրությունների ունկնդրումը նպաստում է երեխայի գեղագիտական ճաշակի բարելավմանը: Բավականին հաջողված են «Project La» խմբի երգերը («Ինչի՞ համար», «Ահա նորից գիշեր» և այլն): Համապատասխան սարքավորումների առկայության դեպքում դրանց դիտումը և ունկնդրումը դասարանում կազմակերպելը հնարավորություն են ընձեռում կարծիքներ, տպավորություններ փոխանակելու և դրանք քննարկելու: Խրախուսելի է նաև, երբ սովորողները ինքնուրույն են ունկնդրում կամ դիտում տեսալսողական նյութեր և դրանց հիման վրա կատարում գործնական աշխատանքներ:

Պարույր Սևակի ծննդավայրի, նրա կյանքի դրվագների վերաբերյալ կան բազմաթիվ լուսանկարներ, գեղանկարներ, քանդակներ: Օրինակ՝ Սարգիս Մուրադյանի աշխատանքները զարդարում են Սևակի թանգարանի պատերը:

Արդի կրթական համակարգում լայնորեն կիրառվում է նախագծային ուսուցման մեթոդը: Այն հնարավորություն է ընձեռում երկարաժամկետ հետազոտություն կատարելու, տարբեր աղբյուրներից օգտվելու, վերջնարդյունքում տարաբնույթ նյութեր ստեղծելու: Սևակի կենսագրությունը ևս հնարավոր է ուսումնասիրել նախագծային ուսուցման ձևաչափով: Օրինակ՝ «Պարույր Սևակի կերպարը ժամանակակիցների հուշերում և արվեստում» ընդհանրական խորագրով ուսումնասիրության շրջանակում սովորողները բացահայտում են Սևակին վերաբերող հուշեր, արվեստի գործեր, փաստավավերագրական ֆիլմեր և որևէ հետաքրքիր ձևաչափով ներկայացնում այն: Մեթոդի առավելություններից է այն, որ խրախուսվում են աշակերտի ինքնու-

¹ Պարույր Սևակ, Երկեր երեք հատորով, հատոր առաջին, Եր., 1982, էջ 384:

րույն գործունեությունը, համագործակցությունը դասընկերների և ուսուցիչների հետ, ինչպես նաև նոր նյութերի ստեղծումը (ինչպիսիք են՝ տեսանյութ, ուսումնասովորական նյութ, գրքույկ, հաղորդում և այլն):

7. Ժամանակագրություն և քարտեզագրություն:

Աշակերտներին հանձնարարվում է ըստ ուսումնասիրած նյութերի կազմել Սևակի կյանքի ժամանակագրությունը, ինչպես նաև նրա կյանքի քարտեզը՝ նշելով յուրաքանչյուր տեղավայրի ազդեցությունը գրողի մտածողության փոփոխության, կայացման, ինչպես նաև ստեղծագործական գործունեության վրա: Այս մեթոդի շնորհիվ սովորողները ձեռք են բերում տեղեկություններ՝ Մեթոդի արդյունավետ կիրառման շնորհիվ սովորողը ամբողջական պատկերացում է կազմում գրողի կենսագրության, նրա ապրած ժամանակաշրջանի մասին: Իսկ քարտեզագրման միջոցով զարգանում են նաև միջառարկայական կապերը (գրականություն-աշխարհագրություն) բացահայտելու կարողությունները: Ահա ժամանակագրություն կազմելու աղյուսակի մեկ նմուշ.

Փաստ	Տարեթիվ	Մեկնաբանություն
Սևակը ծնվել է ներկայիս <i>Արարատի մարզի Զանգակատուն</i> գյուղում	1924 թ.	Գյուղը նախկինում կոչվել է <i>Չանախչի: Զանգակատուն</i> է վերանվանվել 1991 թ.

8. Հեղինակի աթոռ:

Ուսուցիչը և դասարանը ընտրում են մեկ կամ մի քանի աշակերտի, որոնք կխաղան Պարույր Սևակի դերը, իսկ մյուս աշակերտները կլինեն նրա «հարցազրույցի» մասնակիցները: Նրանք մտածում են, թե ինչ հարցեր կարող են տալ «Սևակին»՝ նրա կյանքի, ստեղծագործական ուղու, անձնական հայացքների, ինչպես նաև նրա գրողական ոճի և այլ իրողությունների վերաբերյալ: Մեթոդի կիրառությունը պահանջում է որոշակի նախապատրաստական աշխատանք: Ընտրված աշակերտներին նախապես հանձնարարվում է ուսումնասիրել հավելյալ նյութեր, որպեսզի գրողի մասին ունենան բավականաչափ պատկերացում: Հարցեր ձևակերպելը ևս կարևոր է: Իմաստալից հարցերի շնորհիվ կարող է ծավալվել հետաքրքիր քննարկում: Անշուշտ, կարևոր են «հեղինակի» կամ «հեղինակների» ձկուն մտածողությունը, տրամաբանությունը, արագ կողմնորոշվելու կարողությունը: Ուսուցիչ դերը ևս կարևոր է ընթացքին հետևելու, դերերի նպատակային բաշխում իրականացնելու առումով: Ա. Արզումանյանը առաջարկում է մեթոդի կիրառության երեք մոտեցում.

1. «Հեղինակ» աշակերտը նախապես ուսումնասիրած նյութը ներկայացնում է լսարանին՝ փորձելով ներգրավել բոլորի ուշադրությունը, դրսևորելով պատասխանատվություն:

2. Մեթոդը կիրառել հանպատրաստից՝ որևէ թեմայի ամփոփման փուլում. աշակերտները հանպատրաստից հարցեր են տալիս, որոնց պետք է պատասխանի ընտրված աշակերտը:

3. Մեթոդը կիրառել տվյալ գրողի ստեղծագործության ամփոփման փուլում՝ ներառելով մի քանի աշակերտների, որոնք կամփոփեն հեղինակի կյանքի և ստեղծագործության ընդհանուր բնութագրի տարբեր դրվագները¹:

Մեթոդը կիրառելուց զատ՝ կարևոր է նաև աշակերտների հետ քննարկել և վերլուծել, թե ինչպես այն օգնեց իրենց Սևակի կյանքը և նրա գաղափարները ավելի խորը ըմբռնելու հարցում, ինչ կարողություններ ձևավորեցին և ամրապնդեցին, ինչ զգացողություններ ունեցան:

9. Փորձագիտական խմբեր:

Խմբային աշխատանքների ձևաչափը կարևոր է սովորողների համագործակցային հմտությունները, թիմային մտածողությունը զարգացնելու առումով: Ուսուցիչը դասարանը բաժանում է փորձագիտական խմբերի, որպեսզի նախապես հանձնարարած նյութերի հիման վրա ներկայացնեն հետևյալ ենթաթեմաները՝

1. Սևակի մանկությունը և պատանեկությունը,
2. Սևակի ուսանողական տարիները,
3. Սևակին՝ որպես գրականագետի,
4. Նորարար Սևակին,
5. Թարգմանիչ Սևակին:

Այս մեթոդի շնորհիվ հնարավոր է դառնում ամբողջական պատկերացում կազմել գրողի կյանքի և գործունեության կարևոր դրվագների, ինչպես նաև թողած ավանդի մասին: Մեթոդի առավելությունն այն է, որ տեղեկությունը հստակ ենթաթեմաների բաժանելով՝ հնարավոր է դառնում նյութն ավելի խորությամբ և մանրակրկիտ ուսումնասիրել՝ միևնույն ժամանակ զարգացնելով հաղորդակցական կարողությունները, որոնք են՝ պատմել, լսել, արձագանքել, ամփոփել և այլն: Այս մեթոդի օգնությամբ զարգանում է նաև ժամանակի կառավարման հմտությունը. ուսուցիչը հստակ ժամանակացույց է սահմանում, թե յուրաքանչյուր խումբ ինչ ժամանակահատվածում պետք է ներկայացնի աշխատանքը:

Մեթոդը կիրառելիս անհրաժեշտ է ուշադրություն դարձնել սովորողների տարիքային առանձնահատկություններին, իրականացնել կարիքի և ուժերի գնահատում, որպեսզի դասը նպատակային և արդյունավետ լինի:

Այսպիսով՝ Պարույր Սևակի կենսագրությունը ուսուցանելիս փոխգործուն մեթոդների կիրառումը նպաստում է ուսումնական նյութի ավելի խորքային յուրացմանը, աշակերտների ներգրավվածության մեծացմանը, ստեղծագործական մտածողության զարգացմանը, գրականության և գրողի նկատմամբ հետաքրքրության խթանմանը, զարգացնում է աշակերտի քննադատական

¹ Տե՛ս Ա. Արզումանյան, նշվ. աշխ., էջ 58:

մտածողությունը, ստեղծարարությունը, խթանում է ինքնուրույն հետազոտական հմտությունները, ապահովում է միջառարկայական կապերի բացահայտում և ընկալում:

Արդյունքում՝ բարձրանում է սովորողի ուսումնական մոտիվացիան, աշակերտն ավելի խորությամբ է ընկալում Սևակի կյանքի և ժամանակաշրջանի կապը, ձեռք է բերում և ամրապնդում հետազոտական հմտություններ, վերառարկայական այնպիսի կարողություններ, ինչպիսիք են՝ քննական մտածողությունը, համագործակցությունը, ժամանակի կառավարումը և այլն:

АРСЕН ВАРДАНЯН – *Преподавание биографии Паруйра Севака интерактивными методами.* – Изучение биографии каждого писателя – важный ключ к более всестороннему пониманию его творчества, пониманию связи периода, в котором он жил, и его творчества. Студентоцентрированное обучение приобрело особое значение в современной системе образования. Как бы ни была важна роль учителя, последний перестал быть единственным источником знаний. Поэтому современный педагог должен уметь сочетать традиционные и современные методы обучения, чтобы урок служил своей цели, которая заключается не только в передаче знаний, но и в формировании способностей, системы ценностей и мироощущения. Первоначальное понимание писателя начинается с узнавания его характера и деятельности. В общеобразовательной программе это лучше всего достигается путем обучения биографиям авторов умению соединять факты, делать выводы, выполнять творческую работу. Тема актуальна, так как преподаванию биографии также уделяется большое внимание в рамках новых образовательных стандартов, поэтому интерактивные методы ее преподавания могут способствовать интересной и эффективной подаче темы. Мы провели исследование, собрав, проанализировав и сопоставив материалы и сделав выводы. За время обучения мы апробировали практически все представленные методы обучения.

Ключевые слова: *Паруйр Севак, биография, преподавание, метод, ученик, образование, способности.*

ARSEN VARDANYAN – *Teaching the Biography of Paruyr Sevak Using Interactive Methods.* – Studying the biography of each writer is an important key to a more comprehensive understanding of his work, understanding the connection between the period in which he lived and his work. Student-centered learning has gained special importance in the modern education system. No matter how important the role of the teacher was, the latter ceased to be the only source of knowledge. Therefore, a contemporary teacher should be able to combine traditional and modern teaching methods so that the lesson serves its purpose, which consists not only in the transfer of knowledge but also in the formation of abilities, a system of values, and a sense of peace. The first understanding of the writer begins with recognizing his character and activity. In the general education program, this is best achieved by teaching biographies of authors the ability to combine facts, draw conclusions, make creative work. The topic is relevant, as the teaching of biography is also given a lot of attention in the new educational standards so that interactive teaching methods can contribute to an interesting and effective presentation of the topic.

We conducted research, collecting, analyzing and comparing materials and drawing conclusions. During the teaching, we tested almost all the presented methods.

Key words: *Paruyr Sevak, biography, teaching, method, student, education, abilities*